

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

**Реферативний огляд
результатів наукової діяльності установ
Національної академії педагогічних наук України
за 2012 р.**

(за матеріалами Загальних зборів НАПН)

Укладач:

Рапіна Л. А.,

завідувач сектору

поширення фахової інформації

відділу науково-аналітичної обробки

і поширення інформації у сфері освіти

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Наук. ред.:

Зозуля С. М.,

канд. іст. наук,

завідувач відділу науково-аналітичної обробки

і поширення інформації у сфері освіти

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

5 квітня 2012 року відбулися загальні звітно-виборчі збори НАПН України «Про діяльність Національної академії педагогічних наук України в 2011 р. та в період 2007-2012 рр. і завдання перспективного розвитку».

На зборах обрано: президента НАПН України, першого віце-президента, віце-президента і головного вченого секретаря НАПН України, а також академіків-секретарів відділень і членів Президії.

Про основні результати наукової діяльності в 2011 та в період з 2007 по 2012 роки звітували п'ять відділень НАПН України.

Відділення загальної педагогіки та філософії освіти

Відділення є одним із трьох відділень, що розпочали свою роботу з самого початку діяльності Академії: у березні 1992 року – як Відділення теорії та історії педагогіки.

Відповідаючи на потреби і запити науки та освітянської практики, у 2008 році Відділення змінило свою назву і стало Відділенням загальної педагогіки та філософії освіти, розширюючи і поглиблюючи цим самим дослідно-пошукове й експериментально-практичне поле досліджень.

Протягом 2007–2011 років наукова та науково-організаційна діяльність Відділення здійснювалась за тематичними планами науково-дослідної роботи 9 дійсних членів і 14 член-кореспондентів (з 2010 року – 12 дійсних членів і 16 членів-кореспондентів) НАПН України, Інституту проблем виховання (13 лабораторій), Інституту педагогіки (4 лабораторії), науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство», Педагогічного музею України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського та установ, які діють на засадах самофінансування, – Науково-дослідного центру педагогічного краєзнавства (спільно з Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини), Науково-дослідного центру проблем соціальної педагогіки і соціальної роботи (спільно з Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка), Науково-дослідного центру проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді (спільно з Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка).

Упродовж останніх 5 років Відділення брало активну участь у проектах і планах загальнодержавного рівня, спрямованих на гуманізацію і демократизацію життєдіяльності дитини у сучасних соціокультурних умовах, і серед них: Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини 2006-2016 роки», Національної програми «Реформування системи державної опіки над дітьми», Державної

програми «Українська родина», Державної програми підтримки сім'ї на період до 2010 року, Державної цільової соціальної програма «Молодь України» на 2009-2015 роки, Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки; Державної програми «Репродуктивне здоров'я», Державної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; «Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року», «Програми спільної діяльності МОНМС та НАПН України» та інших.

Виконуючи ці програми, головну увагу Відділення зосереджувало на виконанні планів науково-дослідної роботи.

Найбільш вагомими й значущими результатами наукових досліджень Відділення за останні 5 років є:

- ✓ обґрунтування теоретико-методологічних засад педагогічної науки, дослідження теоретично-методологічних проблем з одночасним подоланням фрагментарності у підходах до розвитку педагогіки, перебудовою педагогічної свідомості й виходом на якісно новий методологічний рівень;
- ✓ розробка проблем філософії освіти як системоформуючого, стратегічного пріоритету розвитку національного освітнього простору;
- ✓ обґрунтування найперспективніших напрямів міждисциплінарних досліджень, і в першу чергу світоглядних, парадигматичних засад побудови і функціонування освітнього процесу як важливої структурної складової соціуму;
- ✓ вивчення історичного розвитку педагогічної науки, що складається з двох взаємопов'язаних підсистем: наукознавчої дисципліни, яка розглядає методологічні проблеми педагогіки, та історії освітніх практик, педагогічних персоналій тощо, які вивчають власне педагогічні явища й процеси; дослідження навчально-виховних чинників соціалізації дітей та молоді у широкому вимірі.

Особлива увага при цьому надавалась виховним проектам і стратегіям, де головним суб'єктом виступає особистість у всіх періодах свого зростання і розвитку – від дошкільника до дорослої людини, а також системній і комплексній соціальній взаємодії як запланованих методик і методів, так і їх множинності й непередбачуваності, стихійності, через виклики і загрози. За такого підходу суб'єктами дослідження, окрім особистості, виступають сім'я, дитячі об'єднання (формальні й неформальні), школи різних типів, позашкільні навчальні заклади тощо; розробка змісту, форм і методів навчання і виховання дітей і молоді як конкретизація і технологізація тих теоретичних, дослідницьких пошуків, про які йшлося вище.

Відділення має свій підхід до відбору й класифікації цих складових навчально-виховного процесу, який великою мірою полягає у його

пріоритетній увазі до ціннісних вимірів освіти, відповідних навчально-виховних технологій, а також світоглядних процесів, вивчення морально-етичних парадигм, що, вважаємо, є особливо важливим. При цьому значна увага приділялась профілактиці девіантної поведінки дітей, дитячої бездоглядності, тобто тих реалій, які існують у сучасному суспільстві; обґрунтування часткових питань управління навчально-виховними закладами освіти, в яких особливо інтенсивно впродовж останніх років відбуваються зміни різного роду.

Відділення зосереджувало свою увагу на прогнозуванні, моніторингу діяльності закладів освіти через цілепокладання, інноватику, цілісному і системному підходах до реформування і діяльності закладів освіти, сутності і провідних напрямках модернізації системи освіти і розробленні ефективних шляхів інтеграції в європейський і світовий освітній простір.

Усі ці узагальнені результати конкретизувалися у 49 темах наукових досліджень, що виконувались у Відділенні протягом останніх п'яти років і розподілялася за 5 напрямками.

Так, за напрямом **«Філософія освіти в системі соціокультурного знання»** розглядалися теоретико-методологічні засади педагогіки як науки, як складової гуманітарного знання та сучасної філософії освіти, обґрунтувалися її концептуальні підходи, де ідея людиноцентризму була розглянута як провідний чинник формування та розвитку творчої особистості, здатної до інноваційної діяльності сучасному інформаційному просторі; розроблялися методологічні засади сучасної філософії освіти – **освітології** (термін, уведений акад. Огнев'юком В.О.) як системного філософсько-культурологічного й психолого-педагогічного феномену, складової сучасного розвитку освіти й конкурентного освітнього середовища.

Результатом наукового пошуку стали *монографії*:

- «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі»;
- «Еліта: витоки, сутність, перспективи»;
- *підручник* для вищої школи «Філософія: Історія, суспільство, освіта» (акад. Кремень В.Г.).

У межах другого напрямку **«Теоретичні засади розвитку педагогічної науки в Україні»** була представлена широка палітра різних дискурсів, концепцій, теорій, підходів до освітніх та виховних процесів, що впливали на сутність і структуру національної системи освіти; визначалися й характеризувалися концептуальні основи, принципи побудови та зміст навчально-виховної діяльності закладів, що працювали за авторськими, тобто новаторськими педагогічними системами, здійснювався аналіз їх впливу на розвиток загальної освіти з урахуванням соціокультурних, регіональних і внутрішньопедагогічних реалій; досліджувалась науково-просвітницька діяльність вітчизняних педагогів та діячів культури за межами України, яка

мала вплив розробку національної системи освіти, виховання підростаючого покоління.

За результатами дослідження опубліковано *колективну монографію* «Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (кін. XIX – XX ст.)», «Этюды о В.А.Сухомлинском. Педагогические апокрифы» (**акад. Сухомлинська О.В.**); «На славу нашої преславної України», «Українська душа Москви», «Гоголівська Москва» (**чл.-кор. Мельниченко В.Ю.**).

Окреме місце у цьому напрямі посідає наукова проблематика, присвячена **компаративістиці**, аналізу і співвіднесення зарубіжної педагогіки і школи з вітчизняними науковими пошуками через розгляд засад діяльності європейської освіти, висвітлення теоретичних і методичних засад світоглядного потенціалу шкільної гуманітарної освіти в європейських країнах і США, розкриття методологічних підходів до змін у викладанні шкільних громадянознавчих курсів у контексті формування світогляду учнів.

Результатом наукового пошуку стала публікація **монографій**: «Зміст шкільної освіти у країнах Європейського Союзу» та «Тенденції реформування загальної середньої освіти в країнах Європейського Союзу» (керівник теми – **д-р пед. наук Лавриченко Н.М.**).

За останні 5 років важливим науковим доробком Відділення у межах наукового напрямку «**Теоретичні і методичні основи навчання і виховання дітей та молоді**» є науково-методичне забезпечення реалізації Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні (створена в Інституті проблем виховання), яке дало змогу оновити й удосконалити процес виховання дітей різного віку і в різних освітньо-виховних інститутах.

Здійснювалося обґрунтування й розроблення концептуальних засад мікрорівневої технології особистісно орієнтованого виховного процесу, визначення й характеристика механізмів педагогічного регулювання виховної ситуації в загальноосвітній школі на основі підвищення майстерності педагога у виховній взаємодії учитель – учень та оптимізації виховного процесу засобами комплексного психологічного супроводу (**акад. Бех І.Д.**).

До найважливіших досягнень цього напрямку за останні п'ять років слід віднести розробку і запровадження у практику:

- Програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі»;
- методичні аспекти реалізації базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» та Базову програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (**д-р психол. наук Кононко О.Л.**);
- моделі поліцентричної інтеграції художніх знань учнів на уроках мистецтва в основній школі на засадах культурно-антропологічного підходу до змісту мистецької освіти, що знайшло відображення у створених

підручниках, навчальних і методичних посібниках нового покоління (керівник – **д-р пед. наук Миропольська Н.Є.**);

- концепції розвитку фізичного виховання у сфері освіти в Україні на 2006–2010 роки;

- базового плану й стандарту фізичної культури для загальноосвітньої школи;

- комплексу навчальних програм для молодшої, середньої та старшої школи з фізичної культури та їх науково-методичного забезпечення (керівник теми – **канд. пед. наук Зубалій М.Д.**);

- комплексного науково-методичного забезпечення й підготовку нормативно-правових документів і матеріалів з організації професійної орієнтації молоді, яка навчається (керівник – **канд. пед. наук Мельник О.В.**);

- концепції і програми з патріотичного, громадянського та гуманістичного виховання учнів загальноосвітньої школи та комплексного науково-методичного забезпечення виховання гуманістичних цінностей в учнів загальноосвітньої школи, актуалізації національної ідеї в становленні громадянина-патріота України (керівник – **канд. пед. наук Чорна К.І.**);

- концепції профілактики дитячої бездоглядності в умовах великого міста й концепції профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища та відповідного науково-методичного забезпечення цих процесів (**д-р пед. наук Оржиховська В.М.**).

У межах цього напрямку в останні 5 років індивідуальні члени Відділення зосереджували увагу на:

- реалізації теоретичного і змістового наповнення аксіологічних вимірів освіти й виховання учнівської та студентської молоді, дослідженні проблем модернізації й розробленні нових технологій підготовки майбутніх вчителів в умовах розбудови демократичного суспільства та в контексті реформування освіти (**акад. Прокопенко І.Ф., чл.-кор. Лозова В.І., чл.-кор. Троцько А.В., чл.-кор. Євдокімов В.І.**);

- проведенні зіставного дослідження граматичних і словотворчих систем німецької, англійської та української мов у вищих навчальних закладах (**акад. Артемчук Г.І.**);

- багатоаспектному історико-педагогічному аналізу специфіки, тенденцій та закономірностей освіти й виховання дитини на різних етапах її онтогенезу в структурі національної родинної традиції (**акад. Кузь В.Г.**);

- здійсненні порівняльно-педагогічного аналізу дошлюбної підготовки та гендерної соціалізації учнівської молоді в провідних країнах Європи та США (**акад. Кравець В.П.**);

- розробці механізмів модернізації діяльності сучасного вищого навчального закладу у контексті європейської інтеграції на регіональному і всеукраїнському рівнях (**акад. Курило В.С.**);

- розробленні духовно-моральних складових розвитку особистості, теоретичних засад особистісно-соціального виховання дітей та молоді (**чл.-кор. Бойко А.М.**);

- розробленні наукових засад удосконалення підготовки майбутніх учителів трудового навчання з урахуванням особливостей запровадження кредитно-трансферної освітньої парадигми (**чл.-кор. Терещук Г.В.**);

- обґрунтуванні і теоретико-методичних підходів до ефективної підготовки магістрів як науково-педагогічних працівників з розвиненими творчими здібностями (**чл.-кор. Сисосєва С.О.**);

- розробленні ефективних виховних технологій долучення дітей, учнівської та студентської молоді до культурних й духовно-моральних цінностей (**чл.-кор. Бутенко В.Г.**);

- розробленні моделей інтелектуального та духовного розвитку студентської молоді в умовах навчально-виховного процесу класичного університету як центру духовного розвитку особистості (**чл.-кор. Будаєв В.Д.**).

Упродовж 2007–2011 років у межах наукового напрямку *«Проблеми управління закладами освіти»* у Відділенні розроблялись ефективні механізми управління освітою у структурі сучасних трансформаційних змін, інноваційні форми і методики удосконалення управлінської діяльності керівників освіти різних рівнів, визначались сучасні шляхи інтеграції вищої освіти в європейський і світовий освітній простір (**акад. Луговий В.І., акад. Бондар В.І.**); розв'язувались актуальні проблеми розвитку системи незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів на регіональному рівні (**чл.-кор. Сидоренко О.Л.**).

Велика увага приділялась дослідженню проблем управління навчально-виховними закладами освіти, плануванню, організації, керівництву, контролю, моніторингу та прогнозуванню діяльності закладів освіти через цілепокладання, інноватику відповідно до суспільних та педагогічних системних змін, а також обґрунтуванню й запровадженню у практику когнітивно-синергетичної моделі формування інформаційної культури керівника ЗНЗ (керівник – **д-р пед. наук Калініна Л.М.**).

Обґрунтовувалось педагогічне моделювання та науково-методичний супровід інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, визначалось їх місце та функції у випереджальному компетентісно спрямованому інноваційному розвитку освітньо-виховного середовища школи (керівник – **канд. пед. наук Щекатунова Г.Д.**).

За останні 5 років значно посилилась науково-дослідна, організаційна, інформаційно-комунікаційна й просвітницько-навчальна діяльність ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського,

яка спрямовувалась на створення розширеного науково-інформаційного простору (директор – канд. іст. наук, старш. наук. співроб., заслужений працівник культури України Рогова П.І.).

Бібліотека приділяла значну увагу теоретичним й методичним засадам формування повноцінного всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу та надання доступу до нього через сучасні комунікаційні технології.

За ці роки ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського створила трирівневу систему інформаційного забезпечення: бібліографічного, реферативного, аналітичного.

Також було розроблено модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу та галузеву реферативну базу даних, розміщену на веб-порталі ДНПБ, що налічує понад **26 406** позицій електронного каталогу (понад 111 тис. повнотекстових документів та понад 2300 примірників).

Для повноцінного розкриття фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, підвищення фахового рівня освітян, популяризації здобутків педагогічної науки і практики вагомую роль відіграє **виставкова діяльність** Бібліотеки, до якої входить організація книжкових та художньо-мистецьких виставок, як в головному приміщенні так і в Філії.

За останнє п'ятиріччя у бібліотеці демонструвалося **537** постійнодіючих і тимчасових книжкових виставок, серед яких **127** тематичних з проблем розвитку педагогічної науки та реформування освіти

в Україні, а також присвячених знаменним і пам'ятним датам у житті країни, **161 персональна**, присвячена визначним особистостям у галузі освіти та бібліотечної справи у тому числі **47** із серії **«Ювіляри НАПН України»**.

Бібліотека бере активну участь у всіх заходах **НАПН України**. Зокрема, щорічно готує книжкові виставки до Загальних зборів і наукових сесій НАПН України. Щоквартально проводяться виїзні Тижні інформації для науковців Інституту педагогіки НАПН України та інших установ, у програмі яких виставки-перегляди нових надходжень.

Щорічно Бібліотека презентує книжкові виставки у межах Міжнародних виставок **«Сучасна освіта в Україні»**, **«Сучасні навчальні заклади»**, виставки-презентації **«Інноватика в сучасній освіті»**.

Бібліотека здійснює інформаційне забезпечення наукових заходів, зокрема надає інформаційну підтримку педагогічним читанням шляхом організації книжкових виставок. Виставки були присвячені: Н. Лубенець та Т. Лубенцю, М. Пирогову, О. Рудницькій, С. Русовій, В. Сухомлинському, П. Юркевичу та багатьом іншим видатним особистостям, які демонструвалися у приміщеннях Бібліотеки та представлялися на її порталі. Також Бібліотекою налагоджена співпраця з педагогічними колективами ЗНЗ в інформаційній підтримці педагогічних рад.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має досвід роботи з громадськими організаціями, зокрема у межах **Першого міжнародного фестивалю «ДоброТи»**, який організувала Міжнародна громадська організація «Лагода» експонувалася книжкова виставка **«Добротворець Василь Сухомлинський – український педагог-гуманіст, письменник, мислитель»**.

З 2007 по 2011 рік у приміщеннях Бібліотеки демонструвалось понад **20 художньо-мистецьких** виставок, на яких висвітлювалась творчість сучасних педагогів із різних міст України та дітей, яких вони навчають.

У бібліометричні рейтингу, який з 2010 р. веде НБУВ як головний академічна бібліотека України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського займає третє місце серед кількох десятків наукових бібліотек України.

На теперішньому етапі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського найбільша увага приділяється розробці наукових і практичних підходів щодо впровадження ІКТ у діяльність як власної бібліотеки, так і книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОНмолодьспорту України та НАПН України, створенню електронних баз даних та надання до них доступу користувачів. Створення цих баз даних здійснюється із залученням на кооперативних та корпоративних засадах освітянських бібліотек України.

Протягом 2012 р. згідно плану НДР було створено на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **2 зведених бази даних**:

а) дисертацій з питань педагогіки та психології, що зберігаються у провідних освітянських бібліотеках;

б) періодичних фахових видань, що передплачують провідні освітянські бібліотеки.

Колективом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського формувалися електронні ресурсів різних видів, зокрема, електронний каталог, повнотекстові БД, інформаційно-бібліографічні ресурси «Видатні педагоги України та світу», «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці України та світу», БД «Рідкісні книги».

Зростала і роль **Педагогічного музею України** як просвітницького й науково-дослідного центру музейної педагогіки, що проводив значну наукову роботу в отриманні нових історико-педагогічних знань, спрямовував свою фондову роботу на забезпечення належних умов зберігання музейних предметів і колекцій, особливо тих, що складають національне надбання, розширював експозиційно-виставкову роботу через створення музейної комунікації, проводив значну масову науково-просвітницьку роботу із залучення широкого педагогічного загалу до пам'яток всесвітньої національної культурно-освітньої спадщини.

Співробітниками музею за 5 років організовано і проведено: 72 виставки, 3192 екскурсії, 36 засідань клубу для вчителів і круглих столів, музей відвідало понад 29 000 науковців, вчителів, студентів, учнів та їхніх батьків (директор – **Малюга В.П.**).

За останні 5 років у межах наукового напрямку *«Тенденції розвитку загального змісту, форм і методів навчання та виховання дітей»*

втілювалися надбання народної педагогіки у навчально-виховній роботі закладів освіти Західного регіону, зокрема Гуцульщини; було розроблено й експериментально апробовано модель діяльності загальноосвітньої школи на засадах етнопедагогіки та її регіональних особливостей, розроблено відповідні навчально-виховні технології, що підсилило ефективність її практичної спрямованості (чл.-кор. **Лосюк П.В.**).

Окреме місце у цьому напрямі належить **Науково-методичному центру «Українська етнопедагогіка і народознавство»**, який займався відбором і конструюванням навчально-виховного змісту шкільних предметів на етнопедагогічних засадах, розробляв ефективні форми і методи формування народознавчих компетентностей дітей та молоді в умовах навчального закладу, сім'ї, дитячих і молодіжних творчих об'єднань (керівник – д-р пед. наук **Лисенко Н.В.**).

Заслуговує на увагу й досвід навчально-виховної діяльності **Українського коледжу ім. В.О.Сухомлинського**, де відбувалося всебічне упровадження виховання духовності школярів різного віку на засадах традиційних національних цінностей та духовно-світоглядних витоків вітчизняної культури (чл.-кор. **Хайруліна В.М.**).

У це п'ятиріччя плідно працювали створені у Відділенні науково-практичні центри: Науковий центр соціальної педагогіки і соціальної роботи (спільно з Луганським національним університетом ім. Тараса Шевченка), Науково-дослідний центр проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді (спільно з Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка), Науково-дослідний центр з дослідження проблем педагогічного краєзнавства (спільно з Уманським державним педагогічним університетом ім. Павла Тичини). У діяльності таких центрів Відділення вбачає плідний шлях інтеграції академічної та університетської науки, саме така форма організації наукової роботи має

значні перспективи подальшого розвитку педагогічної науки та дієвого упровадження результатів наукових досліджень у практику.

Керувало й спрямовувало всю науково-дослідну роботу Бюро Відділення, до складу якого входять 8 осіб (акад: Сухомлинська О.В., Луговий В.І., Бондар В.І., Бех І.Д., Фоменко М.В., Курило В.С., Огнев'юк В.О., член-кор.: Хайруліна В.М.). Бюро визначало стратегічні завдання і провідні напрями досліджень; аналізувало ефективність упровадження розроблюваних інноваційних педагогічних технологій в освітню галузь; визначало стратегії науково-практичного пошуку, розробку нового покоління підручників й навчально-методичних посібників; опікувалось проведенням науково-педагогічних конференцій, семінарів, тематичних виставок, а також участю Відділення у міжнародних і всеукраїнських проектах. Цим та ряду іншим важливим проблемам було присвячено 48 засідань бюро Відділення, на яких розглянуто понад 108 питань, що стосувалися усіх напрямів роботи Відділення.

Відділення надавало значну увагу висвітленню розроблюваних питань у періодичній пресі, зокрема у «**Педагогічній газеті**» і на сторінках часописів, що випускає Відділення, серед них: «Шлях освіти», «Історико-педагогічний альманах» (гол. ред. – акад. Сухомлинська О.В.), «Світ виховання» (гол. ред. – акад. Бех І.Д.), «Позашкільна освіта та виховання» (гол. ред. – д-р пед. наук Пустовіт Г.П.), «Порівняльні студії» (гол. ред. – д-р пед. наук Лавриненко Н.М.).

За останні п'ять останніх років науковці Відділення та його науково-методичних центрів опублікували:

- **72** монографії,
- **13** підручників,
- **234** навчальних і методичних посібників,
- **59** навчальних програм,
- **26** концепцій, довідників та нормативно-правових матеріалів,
- понад **19 500** наукових й науково-методичних статей.

Відділення психології, вікової фізіології та дефектології

Відділення психології, вікової фізіології та дефектології належить до перших трьох Відділень, період діяльності яких розпочинається від часу створення у 1992 році відповідними урядовими документами Академії педагогічних наук України, якій згодом Указом Президента України за №259/2010 від 24 лютого 2010 року було надано статус національної.

Відтак, першим академіком-секретарем Відділення було обрано академіка-засновника, дійсного члена НАПН України Олександра Васильовича Киричука. 3 грудня 1997 року, за результатами наступних виборів, Відділення очолив дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор Максименко Сергій Дмитрович.

За 20 років науково-організаційної діяльності Відділення виросло в потужний науковий центр, який забезпечує організацію і проведення фундаментальних теоретико-методичних і прикладних досліджень за пріоритетними напрямками в галузі психології, вікової фізіології та дефектології, визначає сучасний стан розвитку цих наукових галузей, їх перспективи, координує здійснювані наукові дослідження тощо.

Науковий потенціал Відділення складають 10 дійсних членів (академіків), 22 члени-кореспонденти, 8 іноземних членів Академії. Йому підпорядковані наукові установи, очолювані відомими вченими, а саме: Інститут психології імені Г.С.Костюка (акад. Максименко С.Д.), Інститут соціальної та політичної психології (чл.-кор. Слюсаревський М.М.), Інституту спеціальної педагогіки (чл.-кор. Засенко В.В.), Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи (д-р психол. наук Панок В.Г.), сектор психологічних досліджень Південного наукового центру (м. Одеса, акад. Чебикін О.Я.), НМЦ дистанційного навчання при Дніпровському університеті імені Олеся Гончара (чл.-кор. Носенко Е.Л.), Науково-дослідний центр глибинної психології РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта, акад. Яценко Т.С.).

Членами Відділення та науковими колективами названих вище інститутів і центрів, де працює близько 400 наукових співробітників, у складі яких 5 дійсних членів, 10 членів-кореспондентів, понад 70 докторів і майже 200 кандидатів наук, щорічно виконується близько 60 науково-дослідних розробок (понад 40 з яких фінансується за бюджетні кошти Академії). Вагому частку у загальному доробку Відділення становлять результати наукових пошуків дійсних членів і членів-кореспондентів Академії, які працюють в установах, не підпорядкованих НАПН України.

Тематика досліджень учених Відділення за два десятиріччя охоплює практично усі основні напрями сучасної науки з психології, вікової фізіології та дефектології – методологію та історію психології, психологію особистості, психологію навчання і виховання, вікову і педагогічну психологію, психологію творчості, соціальну і політичну психологію, практичну, економічну, організаційну, когнітивну, екологічну психологію, етнопсихологію, психодіагностику, психофізіологію, спеціальну психологію, психокорекційну педагогіку тощо.

Пріоритет у наукових пошуках Відділення надає розробленню проблем психічного розвитку особистості та психологічного супроводу освітніх процесів, ключове завдання якого вбачається в забезпеченні оволодіння учнями власною поведінкою, формуванні системи внутрішньої регуляції

їхньої діяльності, здатності до саморозвитку та самореалізації. Ці дослідження поєднують теоретичні здобутки психології із соціальними запитами на модернізацію системи освіти в контексті нових суспільних реалій з метою побудови системи психологічної підтримки особистісного розвитку.

До **найвагоміших теоретичних здобутків** Відділення слід віднести:

- теоретико-методологічні засади генетичної психології як нового напрямку психологічних досліджень, що має на меті вивчення закономірностей та механізмів проектування психічних новоутворень особистості у процесі навчальної діяльності;
- модель цілеспрямованого формування початкової діяльності;
- генетичні методи дослідження особистості та інструментарій психологічного дослідження потенціалу особистісного розвитку суб'єкта педагогічних систем;
- наукові концепції творчого сприймання інформації й особливостей творчої діяльності в складних та екстремальних умовах;
- особистісного самоконструювання, що закладає основи оптимізації прогнозування молодою людиною свого майбутнього;
- економічної соціалізації як процесу становлення економіко-психологічних характеристик особистості;
- проектування ефективних розвивальних середовищ дистанційного навчання в умовах використання континууму сучасних телекомунікаційних технологій;
- обґрунтування сучасної парадигми психотерапевтичної допомоги особистості у вітчизняному освітньому та суспільному просторі;
- концептуальну модель еколого-психологічних чинників забезпечення високої якості життя сучасної людини;
- концепцію особистісного самоконституювання, що закладає основи технологій оптимізації прогнозування молодою людиною свого майбутнього;
- нову дефініцію предмета соціальної психології та принципи побудови соціально-психологічних теорій в умовах парадигмального зсуву, що відбувається в гуманітарних науках, теоретичну модель спільного вчинку та онтогенетичну модель розвитку інтимно-особистісної сфери людських стосунків, теорію архетипового менеджменту як нового напрямку психології соціального управління,;
- концептуальну модель когнітивнонасиченого спілкування, оригінальний соціально-психологічний підхід до вивчення та формування медіа культури особистості освітніми засобами, теорію групової рефлексії.

Новим словом у соціальній та політичній психології стали:

➤ **моделі колективного самовизначення** етнолігвістичних спільнот, впливу соціального наuczіння на політичні ставлення молоді;

➤ **тезаурусна модель** інформаційного впливу, яка суттєво підвищує можливість прогнозування динаміки політичних настановлень аудиторії засобів масової комунікації.

У центрі постійної уваги перебували дослідження низки важливих проблем освіти дітей з особливими потребами, у науковому доробку яких **створення Державного стандарту спеціальної освіти** й розроблення науково-методичного забезпечення навчання дітей різних вікових груп з порушеннями психофізичного розвитку.

Ученими Відділення протягом двадцятирічної діяльності видано понад 14 тисяч наукових праць, серед яких:

- **273** монографії,
- **567** підручників і навчальних посібників,
- **474** навчальні програми і концепції,
- **47** словників і довідників,
- **444** збірники наукових праць,
- близько **12 тисяч** статей у фахових виданнях.

Відділення загальної середньої освіти

Відділення загальної середньої освіти (до листопада 2008 року – Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті) створено в 1992 році. Тоді у його складі було 15 наукових підрозділів Інституту педагогіки, до яких протягом першого року існування Відділення приєдналися новостворений Інститут методів навчання іноземних мов (м. Одеса), що функціонував на засадах самофінансування, та Український інноваційний центр гуманітарної освіти, перед яким ставилося завдання опрацювання і реалізації концепцій шкільної гуманітарної освіти. Наукові дослідження здійснювали 88 учених, у т.ч. 5 дійсних членів і 6 членів-кореспондентів АПН України, 12 докторів і 42 кандидати наук.

У наступні роки у зв'язку з розширенням тематики досліджень, зумовлених потребами розвитку педагогічної науки й освітньої практики, у Відділенні було створено ряд нових наукових структур.

Нині до нього входять Інститут педагогіки (20 лабораторій), Інститут інформаційних технологій і засобів навчання, Інститут обдарованої дитини, Кримський науково-методичний центр управління освітою, сектор педагогічних досліджень Південного наукового центру НАПН України. Наукові дослідження в них здійснюють понад 400 науковців, серед яких 47

докторів і 165 кандидатів наук. У складі Відділення 16 дійсних членів і 19 членів-кореспондентів НАПН України.

Науковий пошук у Відділенні зосереджено на обґрунтуванні методологічних і концептуальних засад розвитку освіти, формуванні змісту загальної середньої освіти і створенні науково-методичного забезпечення його реалізації на різних етапах шкільного навчання, пошуку ефективних дидактичних систем і технологій, питаннях інформатизації навчального процесу та оцінювання його якості, психолого-педагогічних аспектах виявлення, навчання і розвитку обдарованих дітей, лінгводидактичних проблемах дошкільної освіти та професійної підготовки сучасного вчителя.

Ученими Відділення зроблено **значний внесок** у формування концептуальних засад розвитку нової української школи, створення законодавчої та нормативної бази загальної середньої освіти, розроблення методологічних основ її змісту, втілених у низці законодавчих і нормативних документів.

Зокрема, **розроблено Концепцію середньої загальноосвітньої школи України** (1992 р.) – перший вітчизняний документ, який визначав засади діяльності загальноосвітньої школи в нових умовах творення незалежної Української Держави, **Концепцію загальної середньої освіти** (12-річна школа) (2001 р.), **Концепцію гуманітаризації освіти** (1994 р.), **Концепцію профільного навчання** (2004 р.), **Концепцію Державного стандарту загальної середньої освіти** (1998 р.) та його нової редакції (2011 р.).

Учені Відділення **брали активну участь у підготовці Закону України «Про загальну середню освіту»** (1999 р.), Державної національної програми «Освіта»(1993р.), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті (2001р.), Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки (2011р.).

За безпосередньої участі науковців Відділення створено перші Державні стандарти початкової, базової і повної загальної середньої освіти (2000 р., 2004 р.) та нові їх редакції (2010 р., 2011 р.), навчальні програми для початкової, основної і старшої школи, розроблено Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти.

Вагомим є внесок учених Відділення у формування національного фонду шкільних підручників. За короткий час протягом кількох перших років незалежності з-під їхнього пера вийшло близько **60** назв оригінальних навчальних книг із більшості предметів шкільної програми, які склали основу першого покоління вітчизняних підручників для загальноосвітніх навчальних закладів.

Дослідження теорії підручника і створення якісної навчальної літератури є **одним із пріоритетних напрямів діяльності** Відділення протягом усіх років його функціонування. Лише за останнє п'ятиріччя

середня і вища школи отримали понад **200** назв підручників і навчальних посібників, авторами яких є вчені Відділення.

Запропоновано і втілено в практику ряд продуктивних дидактико-методичних систем і технологій:

- розвитку пізнавальних здібностей і навчальних умінь молодших школярів;
- шкільної природничої освіти на засадах інтеграції «Довкілля»;
- соціально-гуманітарної освіти старшокласників;
- інтенсивного навчання іноземних мов, систему мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку;
- науково обґрунтовано і створено цілісну систему дидактико-методичного забезпечення навчання в початковій школі, відзначену Державною премією України в галузі освіти 2011 року;
- розроблено низку навчально-методичних комплектів (навчальні програми, підручники, ряд методичних і дидактичних посібників) для основної школи, а також призначених для різнорівневого вивчення більшості предметів у старшій профільній школі;
- розроблено систему технологій проектування і психолого-педагогічного супроводу розвитку інтелектуально обдарованої особистості в навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу;
- розроблено комплексну методику діагностування інтелектуальної обдарованості школярів різних вікових груп;
- створено програмно-інформаційні засоби формування регіонально розподіленої мережі пошуку і розвитку обдарованих дітей.

Запропоновано й обґрунтовано низку оригінальних ідей щодо формування і педагогічно доцільного використання комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, що відзначені Державною премією України в галузі науки і техніки 2010 року, здійснено науково-методичний супровід створення засобів навчання нового покоління.

Вагомі результати здобуто в авторських школах членів Відділення. До них належать особистісно орієнтована педагогічна система, розроблена і реалізована в Авторській школі **М.П. Гузика**; концепція сільської школи як центру духовності і культури села, що втілена в діяльності Авторської школи *О.А.Захаренка*.

Відділення професійної освіти і освіти дорослих

Відділення створено у січні 1997 року як Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти. З листопада 2008 року – Відділення професійної освіти і освіти дорослих.

Основні напрями досліджень науковців Відділення:

теоретико-методологічне обґрунтування педагогічних систем професійної освіти і освіти дорослих;

розвиток неперервної професійної освіти;

розроблення концептуальних засад розвитку професійної освіти і навчання з урахуванням потреб ринку та світових тенденцій забезпечення галузей економіки виробничим персоналом;

- модернізації змісту професійної освіти і навчання;
- розроблення професійних стандартів, заснованих на компетенціях;
- обґрунтування і розроблення інноваційних методик професійного навчання, сучасних педагогічних і виробничих технологій;
- наукове обґрунтування педагогічних засад децентралізації управління професійно-технічною освітою;
- наукове обґрунтування психолого-педагогічних засад професійної орієнтації учнівської молоді;
- внутрішньофірмового професійного навчання персоналу на основі використання гнучких і енергоєфективних технологій;
- створення сучасних професій і технологій навчання з урахуванням потреб високотехнологічного виробництва;
- порівняльної професійної педагогіки.

Наукову та науково-організаційну діяльність Відділення здійснюють: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, Інститут професійно-технічної освіти, Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти, Донецький інститут післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників Університету менеджменту освіти, Навчально-науковий центр професійно-технічної освіти.

Відділення та його наукові підрозділи видають **науково-методичні фахові журнали й збірники наукових праць**:

- ✓ «Професійно-технічна освіта»,
- ✓ «Педагогіка і психологія професійної освіти»,
- ✓ «Дидактика професійної школи»,

- ✓ «Освіта дорослих: теорія, досвід та перспективи»,
- ✓ польсько-український/українсько-польський щорічник «Kształceniezawodowe: pedagogikaipsychologia» / «Професійна освіта: педагогіка і психологія»,
- ✓ «Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи»,
- ✓ «Професійна освіта: проблеми і перспективи»,
- ✓ «Професійне навчання на виробництві»,
- ✓ «Професійно-художня освіта України»,
- ✓ «Науковий вісник» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
- ✓ «Естетика і етика педагогічної дії»,
- ✓ «Порівняльна професійна педагогіка»,
- ✓ «Міжнародні наукові Батишевські читання».

Академік-секретар – Ничкало Н. Г., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України. Учений секретар – Тименко В. П., доктор педагогічних наук, професор.

Члени бюро Відділення: Анненков В. П., кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент НАПН України; Зіньковський Ю. Ф., доктор технічних наук, професор, академік НАПН України; Олійник В. В., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України; Радкевич В. О., доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України; Щербак О. І., доктор педагогічних наук, доцент, член-кореспондент НАПН України.

Відділення вищої освіти

Відділення педагогіки і психології вищої школи в структурі Академії педагогічних наук України розпочало функціонування з 1997 року. У 1999 році відділенню було підпорядковано Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти та щойно створений Інститут вищої освіти. Від дня створення відділення його очолює академік Євтух Микола Борисович. У 2008 році відділення педагогіки і психології вищої школи перейменовано у відділення вищої освіти. На чергових зборах у листопаді 2007 року обрано членами бюро академіків Андрущенко В.П., Зязюна І.А., Кононенка В.І., Мазаракі А.А., Пашенка В.О., Шкіля М.І. та членів-кореспондентів Губерського Л.В., Черваньова Д.М., Шевченко Г.П. Кількісний і якісний склад відділення істотно не змінювався і складав в середньому 16-18 дійсних членів, 17-19 членів-кореспондентів, 11 іноземних та 4 почесних члени. Упродовж 2009-2011 років з різних причин вибули зі складу Мороз О.Г., Скопенко В.В., Пашенко В.О., Явоненко О.Ф., Зязюн І.А., Довгий С.О., Воробієнко П.П., Скиба М.Є. Водночас дійсними членами було обрано

Глузмана О.В., Губерського Л.В., членами-кореспондентами обрано Балабанова К.В., Загірняка М.В., Кузьмінського А.І. У 2011 році Відділення поповнилося дійсним членом НАПН України Ківаловим С.В. та членом-кореспондентом НАПН України Грищенком І.М.

Наразі Відділення об'єднує у своєму складі 16 дійсних членів, 18 членів-кореспондентів НАПН України, 11 іноземних членів, обраних загальними зборами 2 почесних академіки та 2 почесних доктори НАПН України, а також усіх наукових співробітників, які працюють в Університеті менеджменту освіти та Інституті вищої освіти, що входять до складу Академії і підпорядковані Відділенню. Відбулися зміни і в складі бюро Відділення. Науково-організаційна діяльність Відділення стала здійснюватися під керівництвом бюро у складі: дійсних членів НАПН України Євтуха М.Б. (академік-секретар), Андрущенко В.П., Глузмана О.В., Губерського Л.В., Шкіля М.І. та членів-кореспондентів НАПН України Чалого О.В., Шевченко Г.П. та вченого секретаря Набока М.В.

Тематика науково-дослідної роботи членів Відділення, наукових підрозділів підпорядкованих установ охоплювала наступні 10 напрямів:

1. Філософія освіти.
2. Історія педагогіки. Порівняльна педагогіка.
3. Освітнє середовище. Інформатизація освіти.
4. Якість освіти. Управління розвитком освіти.
5. Психологія професійної освіти, організаційна психологія та психологія праці.
6. Теоретичні та методичні засади освіти дітей з особливими освітніми потребами.
7. Теоретико-методологічні засади вищої освіти.
8. Зміст, форми і технології вищої освіти.
9. Педагогічна освіта.
10. Післядипломна освіта.

Проблемами для дослідження були визначені:

- філософські засади модернізації вищої школи,
- порівняльне вивчення розвитку вищої освіти в освітніх системах різних країн,
- теоретико-методологічні засади інформатизації освіти,
- формування професійної компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників,
- економіко-управлінські детермінанти розвитку системи вищої освіти,
- психолого-педагогічні основи вдосконалення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах,
- організаційні умови та педагогічні фактори підвищення якості природничої і технічної професійної підготовки,

- організаційні умови та педагогічні фактори підвищення якості суспільної і гуманітарної професійної підготовки,
- організація виховної роботи у вищих навчальних закладах,
- процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні,
- організаційно-педагогічні умови і фактори підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти та інші.

Істотна увага приділялася розв'язанню проблем розвитку, запровадженню інновацій та збереженню традицій національної вищої школи в процесі реалізації принципів Болонського процесу, розробленню методологічних та методичних засад забезпечення виконання університетами своєї нової місії в сучасному демократичному суспільстві у всій різноплановості аспектів його розвитку.

За звітний період членами Відділення і науковими працівниками підвідомчих установ отримано вагомі наукові і практично **значущі результати**. Зокрема, **досліджено** проблеми:

- трансформації вищої школи як соціального інституту в контексті радикальної модернізації українського суспільства, що здійснюється під впливом глобалізаційних та євроінтеграційних процесів;
- соціалізації студентської молоді на рівні соціальних чинників в умовах перехідного стану українського суспільства та за наявності суперечностей з входженням України в сучасний європейський освітньо-науковий простір, зумовлений як вимогами Болонського процесу, так і особливостями модернізації української системи вищої освіти;
- узгодження структури, обсягів і якості підготовки кадрів з потребами економіки; вибору моделей фінансування вищих навчальних закладів, які відображують світові тенденції щодо урізноманітнення джерел фінансування та моделей інвестиційної політики для системи вищої освіти в умовах різноманітності структур за критеріями форми власності та організаційно правових форм управління;
- обґрунтовано: теоретико-методологічні підходи до визначення поняття «якість освіти»;
- системні параметри якості освіти; врахування принципу екології освітнього процесу;
- концепцію вищого навчального закладу як соціального інституту і механізму соціалізації молоді в сучасних суспільних умовах України з урахуванням загальноцивілізаційного контексту;
- ідею початку переходу до 4-ї хвилі еволюції людства; доцільність та можливість застосування кредитно-модульної системи організації навчального процесу в підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів;

➤ системи (моделі) підготовки керівників до оцінювання результатів діяльності загальноосвітнього навчального закладу;

здійснено:

➤ філософський вимір якості вищої освіти в стратегії розвитку суспільства та економічний аналіз і кількісну оцінку результативності освітніх послуг, визначено критерії їх вартості;

розроблено:

➤ теоретико-методологічні засади модернізації і концепції змісту гуманітарних дисциплін та дисциплін фізичного циклу у ВНЗ гуманітарного, технічного і природничого профілю;

➤ варіант структури освіти України, яка є основою створення в Україні Національної рамки кваліфікацій, а згодом, і Національної рамки кваліфікацій упродовж усього життя;

➤ концептуальну модель процесу соціалізації особистості студента у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу;

➤ концептуальні засади законодавчо-нормативного забезпечення модернізації вищої освіти в Україні;

➤ проект Положення «Про впровадження Європейської кредитно-трансферної системи у вищій навчальній заклад післядипломної педагогічної освіти»;

розроблено та апробовано моделі:

➤ компетентності керівника ЗНЗ, включно з оцінюванням освітньої діяльності навчального закладу;

➤ атестації загальноосвітнього навчального закладу;

➤ оцінювання діяльності місцевого органу управління освітою з позицій кваліметричного підходу;

➤ технологію її використання для моніторингу цієї діяльності й рефлексивного розвитку управлінських компетенцій директора школи;

➤ рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів у ринкових умовах;

узагальнено:

➤ досвід відділів освіти щодо рейтингового оцінювання якості освіти в навчальних закладах;

підготовлено:

➤ програму використання сучасних комп'ютерних технологій в оцінюванні діяльності навчальних закладів.

Упровадження результатів наукових досліджень за період з 2007 до 2011 року включно відбувалось за декількома напрямками:

- ✓ підготовка і видання підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, навчально-методичних комплексів для ВНЗ різних рівнів акредитації;
- ✓ розроблення і впровадження навчальних програм дисциплін (розроблених за кредитно-модульною системою), пакетів тестових завдань (з метою забезпечення модульно-рейтингової системи оцінювання успішності студентів) у практику ВНЗ різних рівнів акредитації відповідно до вимог європейської інтеграції;
- ✓ видання монографій за новітніми напрямками розвитку вищої освіти в Україні з метою впливу на процес підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для системи освіти України;
- ✓ проведення циклу масових наукових заходів задля поширення і апробації новітніх розробок співробітників Інституту та видання збірників наукових матеріалів.

Особливе місце поміж упроваджених результатів наукових досліджень у педагогічну науку і практику посідають підручники і навчально-методичні посібники академіка Шкіля М.І., які упродовж останніх років декілька разів перевидавалися і наразі є серед основних для підготовки вчителів математики у педагогічних вищих навчальних закладах України.

Найпоширенішою формою впровадження та використання результатів наукових досліджень стала публікація наукових праць.

За звітний період дійсні члени, члени-кореспонденти, установи відділення вищої освіти НАПН України опублікували:

- **178** монографій,
- **55** підручників,
- **158** навчальних посібників,
- **122** методичних посібників,
- більше **180** навчальних програм і концепцій,
- **16** методичних посібників і рекомендацій,
- **142** збірники наукових праць,
- **23** словники і довідники,
- більше **2250** публікацій у фахових журналах загальним обсягом 1500 друкованих аркушів.

196 публікацій розміщено у зарубіжних виданнях, що свідчить про міжнародне визнання результатів наукових досліджень членів Відділення.

Крім того, значна увага приділялась поширенню результатів наукових досліджень всередині країни і на міжнародних наукових форумах.

Члени відділення брали участь в підготовці і проведенні **96** Міжнародних науково-практичних конференцій, **75** Всеукраїнських наукових конференціях, **110** наукових семінарах та 80 круглих столах.